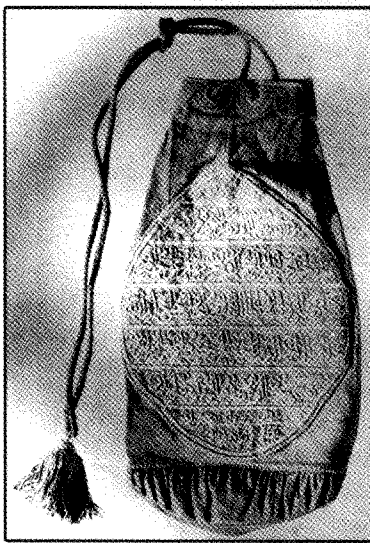

اماکن و آثار

صِرَّة همایون و کاروان صرّه

در دولت عثمانی

آنچه اکنون ارائه می‌کنیم، فشرده‌گزارشی است از یک تک‌نگاری ویژه در باره موضوع مورد بحث که در مجله‌ای ترکی (از وزارت راه ترکیه) به چاپ رسیده است. این گزارش به کوشش آقای بلال خاکی به فارسی برگردان و سپس بازنویسی شده است که به حضور خوانندگان گرامی تقدیم می‌گردد. توضیحات مقدماتی نیز، که پیش از گزارش کتاب آمده، بر اساس شرحی است که خانم اسرا دوغان (شُرُفِی) از فصول کلی این کتاب ارائه کرده‌اند. به علاوه مطالبی که بنده بر آنها افزوده‌ام و طبعاً مسؤولیت آنها را می‌پذیرم. از همکاری آن دو گرامی، عمیقاً سپاسگزارم.

رسول جعفریان

دولت ممالیک (سقوط در ۹۲۳)، یکی از مسائل مهم اختلافی میان عثمانی‌ها و ممالیک بود؛ به طوری که می‌توان یکی از دلایل هجوم سلطان سلیم به قلمرو عثمانی را همین تسلط بر حرمین دانست؛ چرا که تصرف این دو منطقه، به معنای

حج‌گزاری در فرهنگ عثمانی، امری بسیار تأثیرگذار و مهم بوده است. این اهمیت، نه تنها به لحاظ دینی، بلکه به لحاظ سیاسی، اجتماعی و نظامی قابل بحث و تعمق و تحقیق است. تسلط بر حرمین شریفین، در آخرین سالهای

تسلط معنوی بر جهان اسلام بود.

اهمیت تجاری، سیاسی و اجتماعی حج نیز بر زندگی مردمان این دوره و ادوار بعد، بسیار گسترده بوده که با تأسف هنوز تحقیقات گسترده‌ای در این باره انجام نگرفته است.

شگفت آنکه با تمام اهمیتی که حج در این روزگار برای دولت عثمانی داشت، حتی یک نفر از سلاطین عثمانی، فریضه حج را انجام ندادند. این امر در باره سلاطین قاجاری ایران نیز صدق می‌کند. دلیل عمده آن، طولانی بودن زمان این سفر بود که می‌توانست به لحاظ سیاسی، عواقبی برای این دولت‌ها، که دشمنان فراوانی در درون و بیرون داشتند، در پی داشته باشد.

از میان سلاطین عثمانی، تنها محمد رشید، آخرین سلطان عثمانی، آن هم پس از عزل، به حجاز آمد که در آنجا هم حج به جای نیاورد! از شاهزادگان عثمانی هم تنها و تنها سلطان جم موفق به انجام فریضه حج شد.

با این همه، سلاطین عثمانی توجهی ویژه به حجاز داشتند و این سرزمین مقدس برای آنان بسیار مهم بود؛ به طوری که در طول سالها، نه تنها هیچ

نوع مالیاتی از آنان دریافت نکردند بلکه هر سال مبالغ فراوانی از کمکهای نقدی و جنسی برای آن ارسال می‌کردند. این کمکها که از زمان پیش از عثمانی‌ها هم معمول بوده، در این دوره، صورت منظم به خود گرفت و این همان موضوعی است که مورد توجه یک نویسنده ترک قرار گرفت و یک تک‌نگاری در آن باره تألیف کرد.

سالها کمک دولت عثمانی به اهالی حرمین، در پایان با بی‌مهری شدید اعراب روبه‌رو شد و دولت جدید وهابی با همکاری انگلیسی‌ها، بر ضد عثمانی‌ها جنگیدند و جزیره‌العرب را از سلطه عثمانی‌ها بیرون آوردند. ترکها که قرن‌ها و حتی در اوج نیازمندی، هزینه‌های گزافی را برای مردم حرمین و اعراب ساکن حجاز پرداخته بودند، از این بابت سخت آزرده شدند. حتی تا به امروز هم می‌توان از چهره زائران ترک، نفرت از سعودی‌ها را به خوبی مشاهده کرد؛ به ویژه آنگاه که مأموران سعودی در کنار قبر پیامبر ﷺ با تندی و غضب، زائران ترک را از نزدیک شدن به ضریح رسول الله دور می‌کنند.

ترکها هر جا که قدم بگذارند، اثری

از تلاش‌های گذشته خود را مشاهده می‌کنند؛ آثاری که دیگران بر آنها سلطه یافته‌اند. یکی از آخرین نزاع‌هایی که در این باره رخ داد، جریان تخریب قلعه عثمانی‌ها در مکه، در سه سال پیش بود که دولت ترکیه به حکومت سعودی اعتراض کرد اما سعودی‌ها با رد آن اعتراض و به بهانه کمبود فضا برای زائران، این اثر بزرگ عثمانی را تخریب کردند.

یکی از رسوم قدیمی در دولت عثمانی، در ارتباط با حرمین شریفین، ارسال «صره همایون» یا هدایای سلاطین عثمانی و رجال دربار و اعیان برای اهالی حرمین شریفین است.

در این باره دکتر منیر آتالر، کتابی با عنوان «صره همایون و کاروان‌های صره در دولت عثمانی» نگاشته که در سال ۱۹۹۹ میلادی در آنکارا چاپ و نشر یافت.^۱

این اثر که بر اساس اسناد و مدارک آرشیوی و نیز متون تاریخی نوشته شده، نخستین تحقیق مفصلی است که در باره این سنت چند صدساله نگاشته شده و ابعاد مختلف آن را شناسانده است.

این کتاب، ابتدا شرحی از منابع به

دست داده و سپس به تفسیر معنای لغوی و اصطلاحی صره پرداخته است.

بخش اول، شامل سه مطلب است:
نخست، در باره صره در دولت عثمانی و پیشینه آن در زمان سلاطین عثمانی؛ از بایزید اول تا فتح سرزمین‌های عربی در زمان سلطان سلیم است.

دوم، توسعه کار ارسال صره از زمان تسلط سلیم بر سرزمین‌های عربی؛ از جمله حرمین شریفین تا زمان سلیمان قانونی که این رسم توسعه یافته‌تر دنبال شده است.

و سوم در روزگار دیگر سلاطین عثمانی تا محمد رشید، آخرین سلطان عثمانی.

بخش دوم، در باره مراسم ارسال صره همایون و تعیین مسیر حرکت است:

آماده کردن کاروان صره در استانبول و مراسم حرکت آن، بحث از محتوای هدایا، مراسم استقبال آن در شام و نیز استقبال در مکه، مباحثی است که در این قسمت مورد توجه مؤلف قرار گرفته است.

در قسمت دوم این بخش، مسیر ارسال صره، که همان «راه حج» است،

مورد بحث قرار گرفته است. راه خشکی و دریا و سپس قطار، راه‌هایی است که کاروان شام برای بردن صره همایون از آن استفاده می‌کردند. در این بخش، مؤلف از یک نسخه دست‌نویس مهم که به سال ۱۲۵۳ ق. در باره تمامی ابعاد این سفر و کاروان نوشته شده، بهره برده است. در باره راه قطار نیز توضیحاتی داده شده است؛ قطاری که به سال ۱۹۰۸ افتتاح شد، اما مع‌الاسف بعد از تسلط دولت جدید وهابی ویران شد. مراسم استقبال از کاروان صره در بازگشت نیز در شام و استانبول مورد توجه مؤلف قرار گرفته است.

(گفتنی است که بخشی از زائران ایرانی، همه که از طریق شام به مکه می‌رفتند، از همین مسیر استفاده کرده و تحت نظارت پاشای شام این مسیر را همراه با محمل شام طی می‌کردند).

بخش سوم، شرحی از کارگزاران صره و اصطلاحات معمول در این زمینه است:

کارگزاران به دو گروه اصلی و فرعی تقسیم شده‌اند. در بخش کارگزاران اصلی، از امین صره، مژده‌چی باشی، کافتان آغاسی، امیر الحاج، امیرالحاج

مصر، پزشک امین صره، سفاباشی، فرماندهی عساکر، قاطرچی باشی، مشعل‌چی باشی، ترجمان صره، دارالسعاده آغاسی، کاتب صره و کدخدای صره یاد شده است.

در بخش مشاغل فرعی، تشریفات‌چی، وکیل فراشت شریفه، مطوف، مقوم، مجاور، شیخ الحرمین، ناظر حرمین، مفتش حرمین، تخت روان‌جی، شربت‌چی، قهوه‌چی، بخورچی و... یاد شده است.

اما اصطلاحات مربوط به صره نیز فراوان است که مؤلف در باره هر کدام شرحی به دست داده است. برخی از آنها عبارتند از: محمل مصر و شام و یمن، اوقاف صره، قرنطینه، فراشت شریفه (کیف‌های محتوی هدایای مردم به اهالی حرمین)، دفاتر فراشت شریفه، تهنات حج، حج اکبر، حرمین، اوقاف حرمین، قلم محاسبه حرمین، اکرامیه حرمین، طلای صره، دفاتر صره، شتر صره، اخراج صره، صره همایون، کیسه صره، مناسک حج، مجیدیه، زر محبوب و غیره.

در پایان کتاب، بخشی از اسناد که به‌طور عمده تصاویری است از صفحات

دفاتر صرّه و نیز چند عکس و نقشه آمده است. مشخصات منابع کتاب هم در پایان آمده است.

بر اساس توضیحات مؤلف در مقدمه کتاب، وی برای نخستین بار این اثر را بر پایه آرشویه‌های اداری مختلف که در درجه اول باید از آرشو نخست وزیری یاد کرد، استفاده کرده است. این آرشوها مهم‌ترین منبع او هستند.

افزون بر آنها، وی از آثار تاریخی و سیاحت‌نامه‌های این دوره هم بهره فراوان برده است:

* «تشریفات قدیمه» از اسعاد افندی (استانبول ۱۲۸۷).

* «نصرت نامه» (استانبول ۱۹۶۳).

* «روضه الحسین فی خلاصه الأخبار الخافقین» معروف به «تاریخ نعیم» (استانبول ۱۲۸۱).

* «محاسن الآثار» (استانبول ۱۱۹۸).

* «تاریخ واصف» (استانبول، ۱۹۷۸).

* «سیاحت‌نامه حجاج» از سلیمان شفیق سلیمز اغلو (استانبول ۱۳۰۸).

* «مرآة الحرمین» ایوب صبری پاشا (م ۱۹۸۰). و نیز کتاب:

* «امرای مکه و مدینه» از اسماعیل حقی چارشلی که اثری است به زبان ترکی.

گزارش کتاب

«صُرّه»، در لغت به معنای کیسه پول است. اما در اصطلاح دولت عثمانی، به معنای طلا و کیسه‌های زری است که از سوی دولت عثمانی برای اهالی حرمین شریفین فرستاده می‌شد. رسم ارسال این صره‌ها که عبارت از هدایای نقدی و جنسی برای مردم این دو شهر بود، از زمان «عباسیان» آغاز شد و تا پایان سلطنت عثمانی دوام یافت. در این میان، و پس از عباسیان، «فاطمیان» نیز برای جلب رضایت خاطر مردم این دو شهر و نفوذ میان آنان، هر سال پولی به حجاز می‌فرستادند. مبلغ فرستاده شده در این زمان ۱۲۰ هزار دینار بوده است. بلاذری بالاترین مبلغ از این دست را تا ۲۰۰ هزار دینار یاد کرده است. این رقم بالاترین پولی بوده که تا پیش از دولت عثمانی برای مردم این شهر ارسال شده است.

اما در «دوره عثمانی» تداوم این سیاست یک امر ضروری به نظر

«آلای صرّه» بود و وظیفۀ ارسال «صرّه» همايون» به حرمين را بر عهده داشت، از زمان حكومت همين محمد چلبی آغاز شد. بعد از آن، اين سياست توسط سلطان مراد دوم توسعه يافت. وی سالانه ۳۵۰۰ سکه طلا که از درآمد پل ارگنه به دست می آمد وقف مردم مکه و مدینه و قدس شريف کرد. همو در وصیت نامه اش، ثلث اموالش در مانيسا؛ یعنی دو هزار سکه طلا را برای اهالی حرمين شريفين وقف کرد.

رسم ارسال صرّه، پس از فتح استانبول نیز ادامه يافت. سلطان محمد فاتح (سلطنت ۸۵۵-۸۸۶)، به عنوان مشتلق فتح استانبول، دو هزار سکه برای امير مکه و هفت هزار سکه هم از غنائم

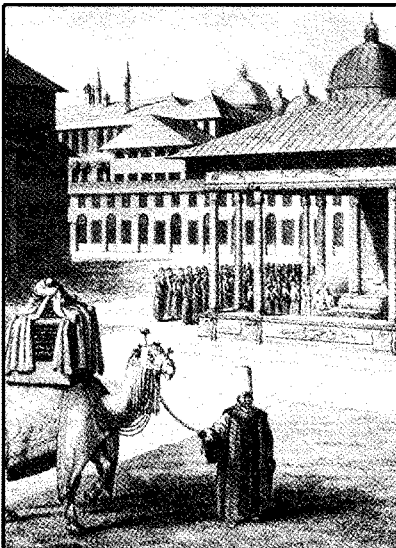
می رسید. به همين دليل بر خلاف خواسته بسياری از توده های فقير آناتولی، که مخالف با ارسال اين کمکها بودند، از نظر دولت عثمانی، خدمت به اهالی حرمين شريفين با فرستادن صرّه ها و هدايا، یک افتخار به حساب می آمد. اين مسأله تا زمان انتقال خلافت به عثمانی ها، به صورت امری رقابت زاميان دولت های اسلامی در آمده بود؛ به طوری که هر کدام تلاش می کردند پول بیشتری ارسال کنند و بر نفوذ خود بیفزایند.

ارسال صرّه، بیشتر در قالب کاروانهای حج صورت می گرفت و آنگونه که از اسناد موجود به دست می آید:

نخستين بار، در دوران سلطنت بايزيد اول (سلطنت ۷۹۲-۸۰۵) با ۸۰ هزار سکه طلا آغاز شده است.

یکبار زمانی که دولت عثمانی، در دوران سلطان محمد چلبی (سلطنت ۸۰۵-۸۲۴) گرفتار ضعف شده بود، اين رقم به ۱۴ هزار سکه طلا رسید که از ادرنه برای حرمين فرستاده شد.

اما ترتيب کاروان مخصوص دولتی، به عنوان یک هیئت، که مشهور به

این جنگ به عنوان صره برای اهالی حرمین فرستاد. در مقابل امیر مکه نیز هدایایی برای پادشاه فرستاد و خرسندی خود را از فتح استانبول اعلام کرد. یکی از جالب‌ترین آن هدایا که اهالی حرمین برای عثمانی‌ها فرستادند، هدایایی بود که برای بایزید دوم (سلطنت ۸۸۶-۹۱۸) فرستاده شد.

در اسناد آمده است که اهالی حرمین برای اعلام خرسندی خود از صره بایزید دوم، قصیده‌ای را که یک شاعر عرب مدینه با نام شیخ شهاب‌الدین احمد بن حسین العلی نوشته بود، همراه با یکی از خطبای مکه به نام شیخ محیی‌الدین عبدالقادر بن عبدالرحمان عراقی نزد پادشاه فرستادند. خطیب به استانبول رفت و قصیده‌اش را خودش برای پادشاه خواند و شاه که بسیار شاد شده بود، یک هزار سکه طلا به او بخشید و نیز فرستادن سالانه صد دینار را برای وی با نوشته‌ای اعلام کرد.

در دوران سلطان محمد فاتح، به دلیل توجه دولت عثمانی به سیاست شرقی خود، این دولت به کار تعمیر چاه‌های حجاز و ارسال صره برای مردم حرمین ادامه داد و این امر بحرانی را در

روابط میان عثمانی و ممالیک پدید آورده، آنها را تا آستانه جنگ پیش برد. در اصل، مقام خلافت که میان دولت‌های اسلامی وقت، نشانه امتیاز و برتری بود و نیز اداره حرمین که از جمله وظایف خلافت بود، با انحلال دولت ممالیک به دست دولت عثمانی با سلطنت سلطان سلیم (۹۱۸-۹۲۶) در اختیار دولت عثمانی قرار گرفت. سلطان سلیم که در جریان فتح بلاد عربی در مصر به سر می‌برد، پذیرای هیأت‌هایی بود که از نقاط مختلف، برای شادباش فتح نزد وی می‌آمدند. مهم‌ترین هیئت، هیأتی بود که امیر مکه شریف برکات بن محمد الحسنی به قاهره فرستاد. در این هیئت سفیر و فرزند سیزده ساله امیر مکه نزد سلطان عثمانی آمده، ادای احترام کرد، کلیدهای مکه را به وی تسلیم کردند. آمدن این هیأت برای سلطان سلیم معنای خاصی داشت؛ زیرا فردی از خاندان پیامبر با او بیعت کرده و به علاوه دو حرمین شریفین تحت سلطه دولت عثمانی درآمده بود. به همین دلیل سلطان عثمانی، سالانه ۲۰۰ هزار زر فلوره و صدقه مصریه که از درآمد موقوفاتی بود که از پیش برای حرمین شریفین وقف

شده بود، از حساب خزانه دولت بر منوال گذشته، به این دو شهر فرستاد. بدین ترتیب مردم حجاز از این سیاست سلطان سلیم بی نهایت خشنود شده و از آن پس «صره همایون» ارسالی از طرف سلطنت سنیه عثمانی را «صره رومیه» نامیدند. علاوه بر آن، در خطبه‌ای که در آغاز خلافت سلطان سلیم خوانده شد، عنوان «حاکم حرمین شریفین» تبدیل به «خادم حرمین شریفین» شد.

ارزاق و حبوباتی که در روزگار سلطان محمود دوم فرستاده می‌شد، برای اهالی مکه و مدینه در حد کفایت بود. صره و حبوباتی مانند گندم و برنج و غیره چیزهایی بود که زندگی روزه مره مردم این دو شهر را می‌گرداند و آنان با صره ارسالی سلطان در ایام حج، بدهی‌های طول سال خود را می‌پرداختند. این کمکها که به صورت گسترده از زمان سلیم آغاز شده بود، در دوران بعد هم ادامه یافت و شرایطی را برای دولت عثمانی پدید آورد که آنان دارای نفوذی بی حد و حصر در حجاز شدند.

اما «الای صره و هدایای صره» یعنی هیأت‌های اعزامی که هدایا را می‌بردند، رسم و رسوم خاصی داشت و آیین‌ها و

احتفالات و مراسم ویژه‌ای در هر نقطه برای آن تدارک می‌شد. مجموعه این جشنها و آداب و رسوم را «آلای صره» می‌نامیدند.

یک ماه پیش از حرکت صره از استانبول، مأمور سلطنتی که او را فافتان آغاسی می‌نامیدند به حرمین و نیز قدس می‌رفت و در ملاقات با امرا و شیوخ آن نواحی و بخشش پولی در حد ۵۰۰ سکه به آنان، خبر آماده شدن کاروان صره و تغییراتی که در آن سال پدید آمده را به آنان اعلام می‌کرد. در واقع، هدیه اصلی پادشاه که توسط این شخص برده می‌شد، خلعت یا قبای زربافت بود که همراه یک نامه ترکی به آنان ابلاغ می‌گردید.

به علاوه، یک روز پیش از حرکت کاروان صره، دارالسعاده آغاسی، برای دفتردار، رئیس الکتاب و نشانچی‌ها، دعوت نامه‌های مخصوص می‌فرستاد و حضور آنان را با لباس مخصوص در مراسم حرکت کاروان خواستار می‌شد.

در روز ترتیب آلای، صره از طریق اسکله سرکه‌چی وارد اسکودار می‌شد. برای این کار، از کاپیتان پاشا، که در آن زمان فرمانده کل نیروی دریایی بود، خواسته شد تا سحرگاه روز حرکت،

یک فروند کشتی بزرگ و مجهز را در اسکله حاضر کنند. در روز مراسم، کارهای اداری فراوانی انجام می‌شد و میهمانان پس از خوردن غذا و نوشیدن قهوه، دفاتر صرّه همایون توسط مأموران امضا و مهر شده، طغرا کشیده شد و در پایان نشانجی طرغای سلطان را پای آنها می‌کشید. به این ترتیب کاروان عازم حرکت می‌شد.

ارسال این هدایا که به‌طور معمول برای چهره‌های شاخص و افراد روحانی فرستاده می‌شد، به رغم آنکه به لحاظ مالی، خسارت سنگینی برای خزانه عثمانی بود، اما به دلیل آنکه نفرستادن آن به مقام دولت عثمانی در میان مسلمانان خلل وارد می‌کرد، هر ساله و به‌طور مداوم فرستاده می‌شد.

البته این هدایا، تنها از طرف سلطان عثمانی فرستاده نمی‌شد، بلکه بسیاری از چهره‌های برجسته این دولت و اعیان هم هدایایی را همراه کاروان ارسال می‌کردند. در کنار سکه‌هایی که هر ساله فرستاده می‌شد، هدایای جنسی هم که شامل حبوبات و خشکه‌بار بود، بخشی از صرّه همایون را تشکیل می‌داد. در کنار این هدایا، مبالغی هم برای تعمیر چاه‌ها و

چشمه‌های آب مکه و آباد سازی آن فرستاده می‌شد که در این باره، سهمی هم از خزانه دولت در نظر گرفته می‌شد. برای پرده کعبه هم وقفی خاص وجود داشت. در برخی از سالها، هدایای ارسالی بسیار گران قیمت بودند. برای نمونه، سلطان مراد سوم، سه عدد قندیل به مکه فرستاد که همه از طلا ساخته شده و با جواهرات مختلف تزیین شده بود. علاوه بر مراد سوم، برخی دیگر از پادشاهان عثمانی هم قندیل و آویزهای الماس به حرمین فرستادند؛ از جمله می‌توان، از سلطان احمد اول، محمود دوم، و عبدالحمید اول یاد کرد.

در میان هدایا، پرده‌های کعبه که از پارچه‌های گران‌بها دوخته شده و روی آن با طلا، نقره و یاقوت آراسته شده بود، دیده می‌شد. به دنبال تعویض پرده، پرده قدیمی به چیزهایی؛ از جمله لباس، جلیقه، کلاه و سجاده تبدیل شده و میان اهالی و بزرگان مکه و مدینه توزیع می‌شد. از جمله هدایا، پرده در و نیز کلید کعبه بود که همراه با صرّه همایون ارسال می‌گردید.

استقبال رسمی از آلائی صرّه در حرمین، رسمی دیرین بود. پس از

از آنجا نیز از راه خشکی به سمت مکه حرکت می‌کرد. بعد از سال ۱۹۰۸، که راه آهن دمشق - حجاز ساخته شد، صره به وسیله قطار فرستاده می‌شد.

باید توجه داشت که یکی از دلایل برخی نبردها که توسط دولت عثمانی در شرق صورت گرفت، برای تأمین امنیت راه حج بود. طبیعی است راه‌های یاد شده، استانبول را به سوریه، مصر، قدس و عربستان مرتبط می‌ساخت؛ راهی که مسیحیان نیز به عنوان یک مسیر زیارتی - تجاری از آن استفاده می‌کردند.

مهم‌ترین راه ارتباطی استانبول و آناتولی، مسیر اسکی شهر و آق شهر بود که به عنوان ستون فقرات این مسیرها به حساب می‌آمد و به عنوان مسیر مادر (آنا یول) از آن نام برده می‌شد. این مسیر، در واقع، مسیر راه حج اصلی به حساب می‌آمد.

صرّه همراه با سه کاروان فرستاده می‌شد:

قافله اول، قافله سوریه یا محمل شام نام داشت. قافله شام، از شش هزار نفر تشکیل شده و بزرگترین قافله صرّه به حساب می‌آمد. این قافله‌ها با پشت سر گذاشتن مسیر تجاری استانبول، از معان و

حرکت آن از استانبول، نخستین استقبال رسمی در شام به عمل می‌آمد. پرچم مخصوصی که آن را «سنجاق شریف» می‌نامیدند، از روزهای قبل برای روز ۲۵ رمضان آماده شده و در آن روز از قلعه بیرون آورده، به مأمور سنجاق تسلیم می‌شد. این پرچم همراه با موزیک به سمت دروازه شرقی شهر برده می‌شد و همه اهالی شهر در طول گذرگاه عبور پرچم حاضر بودند.

در این سمت، قافله‌ای که از شام به مکه می‌آمد، توسط امیر مکه، با لباس‌های مخصوص و فاخر مورد استقبال قرار می‌گرفت و در زمان ورود آلای صره به شهر، مراسم بزرگی برپا شده و حتی روزها ادامه می‌یافت.

مسیر طی کاروان آلای صره در دروه‌های مختلف تغییر یافته بود. تا سال ۱۵۶۴ میلادی، آلای صره، هر ساله، روز ۱۲ ماه رجب با قاطر و شتر از مسیر خشکی رهسپار حجاز می‌شد. مسیر خشکی، عبارت بود از اسکودار، ازنیق، قونیه، انطاکیه، حلب، شام، مدینه و سپس مکه.

اما بعد از این تاریخ، آلای صره ابتدا از طریق دریا به بیروت و شام رفته و

مدین صالح عبور کرده وارد مدینه می‌شدند. به عبارت دیگر، از استانبول به شام و از آنجا نیز از طریق عربستان جنوبی به مدینه می‌رفتند. این مسیر قدیمی‌ترین مسیر آلائی صره به شمار می‌رفت.

قافلهٔ دوم، قافلهٔ مصر یا محمل مصری بود که وظیفهٔ عمدهٔ آن حمل پردهٔ کعبه بود که در مصر تهیه می‌گردید. این قافله در آخرین هفتهٔ شوال از قاهره حرکتش را آغاز می‌کرد و با پیمودن یک راه ۳۷ روزه از ساحل، خود را به مکه می‌رساند.

قافلهٔ عراق نیز از راهی که در میان عربستان می‌گذشت، خود را به حجاز می‌رساند.

حجاج آفریقای شمالی، یمن و ایران معمولاً از راه دریا به مکه می‌رفتند.

قافلهٔ صرهٔ بیشتر از شتر استفاده می‌کرد. در اصل، دو نوع کاروان سنگین و سبک در این دوره تعریف شده بود. کاروان‌های سنگین به کاروانهایی گفته می‌شد که بیشتر از شتر (که می‌توانست ۳۹۹ کیلوگرم بار حمل کند) استفاده می‌کردند و به دلیل کندی حرکت به آنها کاروان سنگین گفته می‌شد. اما در

کاروانهای سبک از اسب و قاطر استفاده می‌شد و تعداد شترهایش اندک بود. به همین دلیل سرعت کاروان بیشتر بود.

کاروانهایی که از شام و مصر بار حمل می‌کردند و حجاج آسیا و اروپا را با خود به همراه داشتند، غالباً کاروان‌های سنگین بودند.

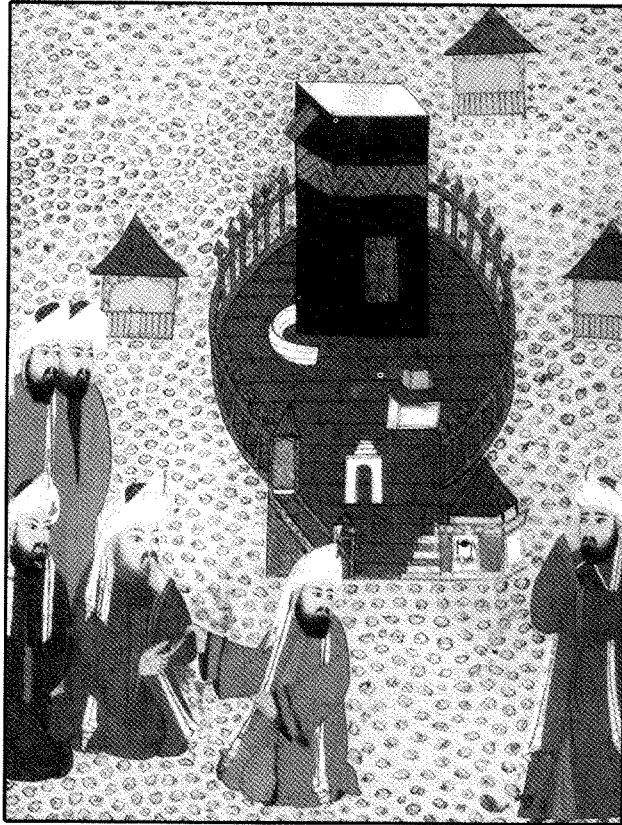
کاروان شام که حجاجی نزدیک به شصت تا هفتاد هزار نفر را حمل می‌کرد، در طول ۶۱ روز خود را به مکه می‌رساند. اما کاروان مصر متشکل از چهل تا پنجاه هزار نفر بود، یک لشکر دوازده تا پانزده هزار نفری از سربازان ترك حفاظت از کاروان شام را بر عهده داشتند؛ زیرا قبایل بدوی در طول مسیر به کاروان‌های حجاج حمله کرده به قتل و غارت مشغول می‌شدند.

زمانی که کاروان صره به مکه می‌رسید، امین صره نامهٔ همایون را که با خود داشت، طی مراسمی خاص به امیر مکه می‌سپرد. امیر نیز نامه را می‌بوسید و روی سر می‌گذاشت، سپس آن را برای اهالی منتظر در منا می‌خواند. پس از خواندن نامهٔ همایون، توزیع صره برای اهالی آغاز می‌شد.

این توزیع، براساس دفتری بود که

در صورتی که کسانی مرده بودند، صرة آنان یا به ورثه داده می شد و یا به استانبول باز گردانده می شد. بخشی از هدایا هم اختصاص به فقرای شهر داشت که میان آنان توزیع می گردید.

مهر و امضا و طغرا کشیده شده بود. دفتر یاد شده به امیر مکه تسلیم می شد. در این دفتر اسامی کسانی که می بایست صره دریافت می کردند ثبت شده بود. اطلاعاتی نیز در باره افراد وجود داشت و

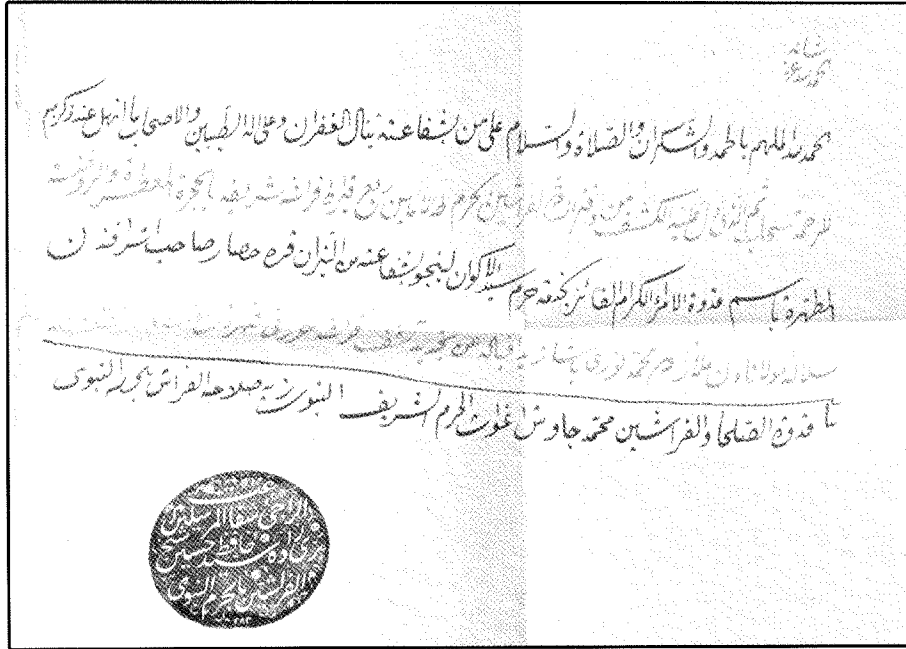

یک نقاشی ترکی از احترام ترکها به حرم الهی

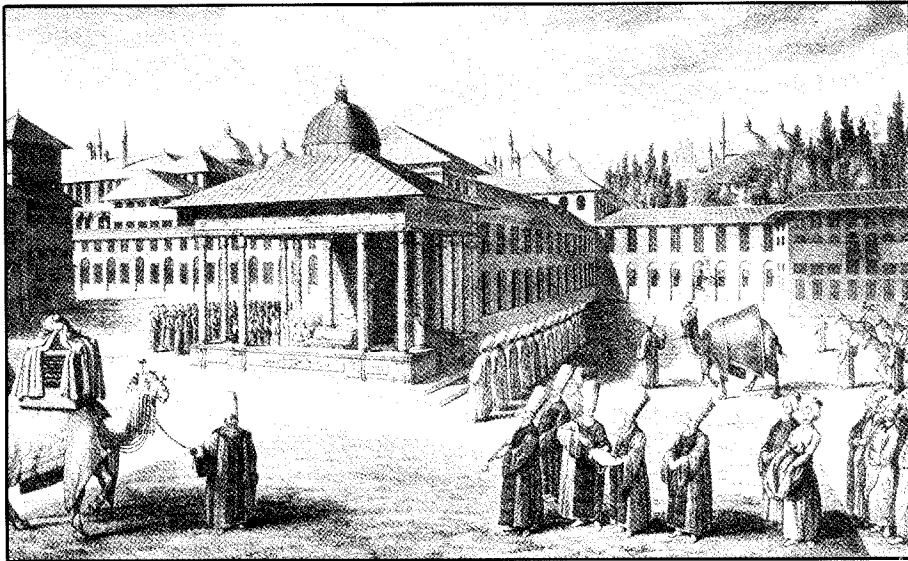
پی نوشت ها:

۱. عنوان ترکی کتاب که آن را پروفسور منیر آتالر نوشته چنین است:

OSMANLI DEVLETINDE SURRE-I HUMAYUN VE SURRE ALVYLARI

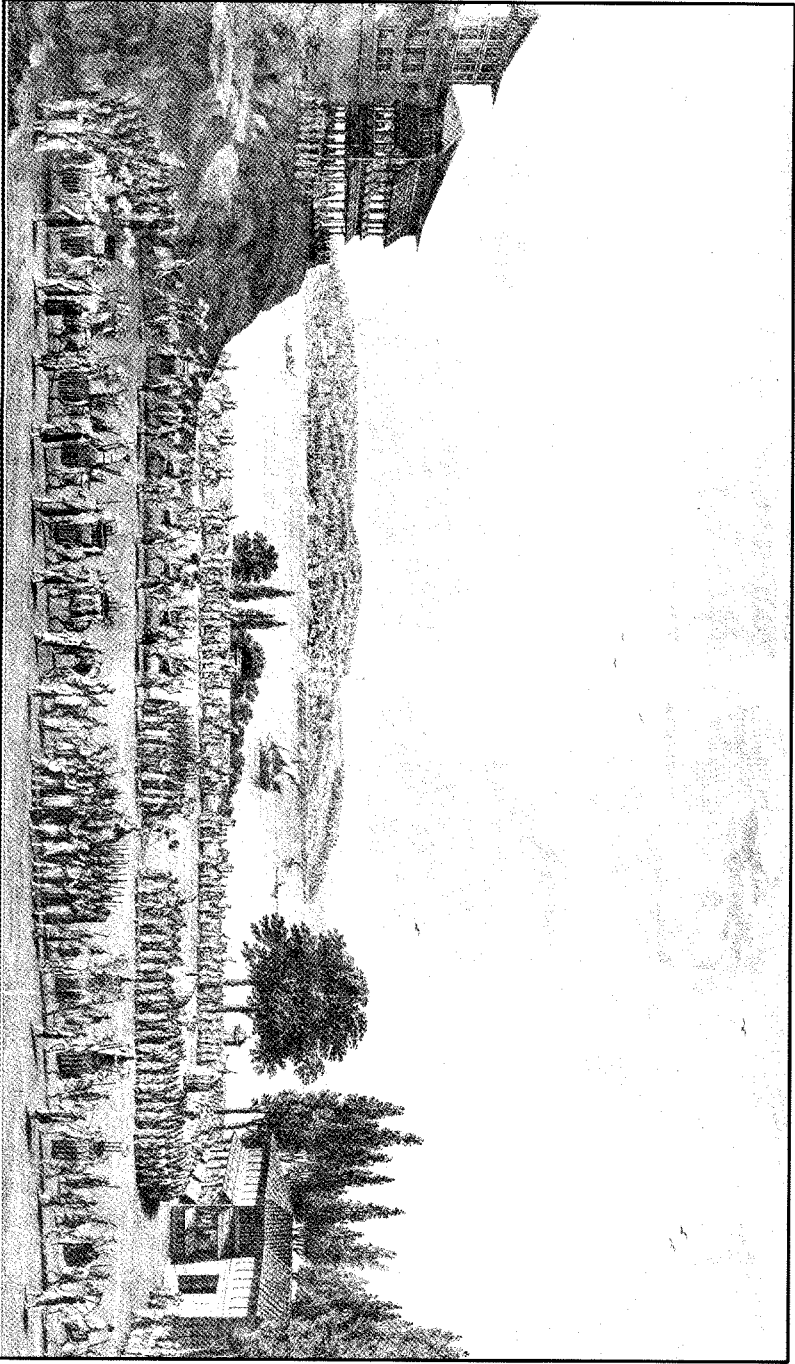
یک سند از کمکهای مالی عثمانی به فراشان حرم نبوی

تصویری از حرکت آلائی صرہ از مقابل طوبوقایی سرای به سوی شام

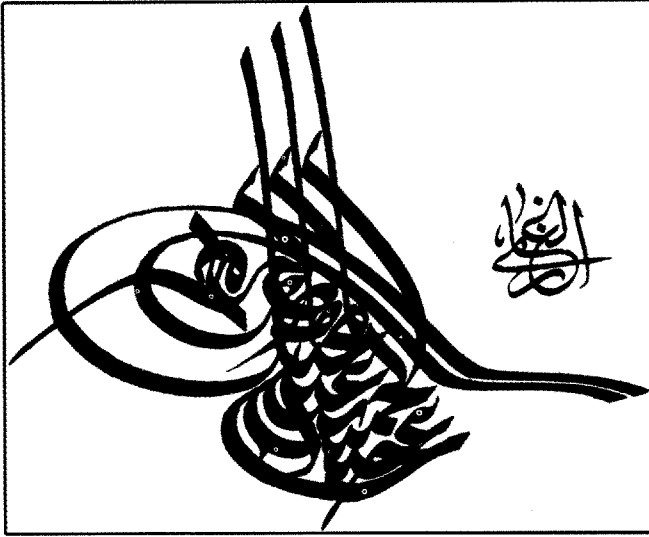

صُرة همايون و کاروان صُره در دولت عثمانی

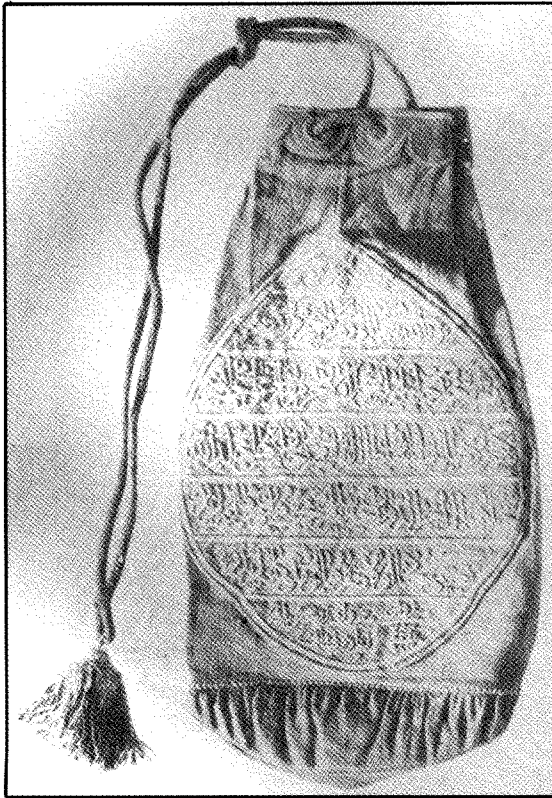

مراسم استقبال از صُره آلائی در استانبول

طغرای سلطان عبدالحمید بر دفاتر صرّه

کیسه زرکه از پوست ساخته شده و برای اهالی حرمین فرستاده می‌شد.

نایب مرصع حاج محمد س	حاج محمد حاد، اکبر س	انور عبدالعزیز محمد زین العابدین س
برهان دور محمد س	نفسه زوجة عبدالعزیز امام س	جوهر نایب جزایری س
عبدالله حاد دور محمد س	بنیامین اول زرقم کونی محمد س	رافیق بنیامین مع قنار محمد س
عبدالله حاد دور محمد س	بنیامین اول زرقم کونی محمد س	رافیق بنیامین مع قنار محمد س
کرم بیگ الینور اولوز اچی س		
چون مقینه س		
اون بشیرک س		
دورینک دور س		
سالم به امین س		
محمد س		
دورینک دور س		

یک نمونه از دفاتر صرّه که نام هر کس با مبلغ مورد نظر در آن آمده.

